SCIENTIFIC CONFERENCE OPEN PROCEEDINGS
Global Academic Knowledge Repository

ҲАҚОРАТ ҚИЛИШ МАЪМУРИЙ ҲУҚУҚБУЗАРЛИГИНИНГ МАЙДА БЕЗОРИЛИКДАН ФАРҚЛИ ЖИҲАТЛАРИ ВА КВАЛИФИКАЦИЯ ҚИЛИШ МУАММОЛАРИ

Ахмедова Сорахон Толипжановна
Ўзбекистон Республикаси
ИИВ Академияси Маъмурий ҳуқуқ
кафедраси профессори

Аннотация. Мазкур мақолада шахснинг шаъни ва қадр-қимматига тажовуз қилувчи ҳақорат қилиш (МЖтКнинг 41-моддаси) ҳамда жамоат тартибини бузувчи майда безорилик (МЖтКнинг 183-моддаси) маъмурий ҳуқуқбузарликларининг ўзаро чегаралаш мезонлари илмий-амалий жиҳатдан таҳлил қилинган. Ташқи кўринишидан ўхшаш бўлган ушбу қилмишларнинг асосий тажовуз объекти, қилмиш содир этилган жой, субъектив томон белгилари (мотив ва мақсад) ҳамда жабрланувчи доираси каби фундаментал фарқлари ёритиб берилган. Шунингдек, суд ва ички ишлар органлари амалиётидаги типик хатоликлар ўрганилиб, қилмишни тўғри квалификация қилиш, далилларни холисона тўплаш ва суд-лингвистик экспертизаси имкониятларидан самарали фойдаланиш бўйича илмий асосланган тавсиялар ишлаб чиқилган.

Калит сўзлар. Ҳақорат қилиш, майда безорилик, квалификация, маъмурий жавобгарлик, шаън ва қадр-қиммат, жамоат тартиби, тажовуз объекти, безорилик нияти, лингвистик экспертиза.

Отличительные особенности квалификации административного правонарушения в виде оскорбления от мелкого хулиганства

Аннотация. В данной статье научно и практически проанализированы критерии разграничения административных правонарушений: оскорбления (статья 41 КоАО РУз), посягающего на честь и достоинство личности, и мелкого хулиганства (статья 183 КоАО РУз), нарушающего общественный порядок. Раскрыты фундаментальные различия данных внешне схожих деяний по таким элементам состава, как основной объект посягательства, место совершения, признаки субъективной стороны (мотив и цель) и круг потерпевших. На основе изучения правоприменительной практики судов и

органов внутренних дел выявлены типичные ошибки при разграничении данных составов, а также разработаны научно обоснованные рекомендации по правильной квалификации, объективному сбору доказательств и использованию судебно-лингвистической экспертизы.

Ключевые слова: оскорбление, мелкое хулиганство, квалификация, административная ответственность, честь и достоинство, общественный порядок, объект посягательства, хулиганский мотив, лингвистическая экспертиза.

Distinctive Aspects and Qualification Issues of the Administrative Offense of Insult versus Petty Hooliganism

Abstract: This article provides a theoretical and practical analysis of the legal criteria distinguishing the administrative offense of insult (Article 41 of the Code of Administrative Responsibility of the Republic of Uzbekistan), which infringes upon personal honor and dignity, from petty hooliganism (Article 183), which disrupts public order. The study explores the fundamental distinctions between these externally similar offenses, focusing on the primary object of infringement, the locus delicti, the subjective elements (motive and intent), and the status of victims. Furthermore, based on an evaluation of judicial and law enforcement practices, the paper identifies common qualification errors and formulates scientifically grounded recommendations for accurate offense categorization, objective evidence gathering, and the effective application of forensic linguistic expertise.

Keywords: insult, petty hooliganism, qualification, administrative liability, honor and dignity, public order, object of offense, hooligan motive, forensic linguistics.

Жамиятда фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликлари, шаъни ва қадр-қимматини муҳофаза қилиш ҳамда жамоат тартибини таъминлаш демократик-ҳуқуқий давлат барпо этишнинг муҳим шарти ҳисобланади. Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 26-моддасида инсоннинг шаъни ва қадр-қиммати дахлсизлиги, ҳеч нарса уларни камситиш учун асос бўлиши мумкин эмаслиги қатъий мустаҳкамланган [1]. Ҳуқуқни қўллаш амалиётида, айниқса ички ишлар органлари ходимларининг кундалик фаолиятида шахснинг шаъни ва қадр-қимматига тажовуз қилувчи қилмишлар ҳамда жамоат тартибини

бузувчи ҳаракатларни ўзаро чегаралаш, уларни тўғри квалификация қилиш жиддий назарий ва амалий масала бўлиб қолмоқда.

Хусусан, Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекси (кейинги ўринларда – МЖтК) 41-моддасида назарда тутилган “Ҳақорат қилиш” ва 183-моддасида белгиланган “Майда безорилик” ҳуқуқбузарликлари объектив ҳаракатларнинг кўриниши жиҳатидан (масалан, уятли сўзлар билан сўкиниш, ножўя ибораларни ишлатиш) бир-бирига жуда яқин ва ўхшашдир [2]. Бироқ, ушбу қилмишларнинг юридик табиати, тажовуз объекти ва субъектив мақсадлари тубдан фарқ қилади. Уларни нотўғри квалификация қилиш фуқароларнинг ҳуқуқлари бузилишига, тергов ва суд амалиётида хатоликларга сабаб бўлади.

Мазкур ҳуқуқбузарликларни чегаралашнинг биринчи мезони бу уларнинг тажовуз объекти ҳисобланади:

Ҳақорат қилиш (МЖтК 41-модда): Ушбу ҳуқуқбузарликнинг бевосита объекти – муайян шахснинг шаъни ва қадр-қимматидир. Бунда ижтимоий муносабатлар тизимида шахснинг маънавий мулки, жамиятдаги обрўси ва ўзига бўлган ҳурмати тажовуздан ҳимоя қилинади [3].

Майда безорилик (МЖтК 183-модда): Мазкур ҳуқуқбузарликнинг асосий бевосита объекти жамоат тартиби, фуқароларнинг осойишталиги ҳамда жамиятда ўрнатилган умумэътироф этилган хулқ-атвор қоидаларидир. Шахснинг шаъни ва қадр-қиммати бу ерда фақат қўшимча объект сифатида намоён бўлиши мумкин [4].

Объектив томондан ҳам ушбу қилмишлар ўзига хос фарқларга эга. Ҳақорат қилиш – шахснинг шаъни ва қадр-қимматини қасддан беодоб бўлган, уятли, ахлоқсиз шаклда таҳқирлашда ифодаланади. Бунда айбдор жабрланувчининг шахсига салбий баҳо беради ва бу баҳо жамиятда қабул қилинган муомала нормаларига зид келади. Ҳақорат қилиш оғзаки, ёзма, ҳаракатлар орқали (масалан, беҳаё имо-ишоралар) ёки ахборот-коммуникация тармоқлари воситасида амалга оширилиши мумкин [5]. Энг муҳим жиҳат: ҳақорат содир этилган жой (жамоат жойи ёки яккама-якка ҳолат) қилмиш таркиби учун мажбурий белги ҳисобланмайди.

Майда безориликнинг объектив томони эса қонунда аниқ белгиланган: у жамоат жойларида уятли сўзлар билан сўкиниш, фуқароларга ҳақоратомуз тегажоғлик қилиш ҳамда жамоат тартибини ва фуқароларнинг осойишталигини бузувчи шунга ўхшаш бошқа хатти-ҳаракатларда намоён

бўлади [2]. Кўриниб турибдики, майда безорилик таркиби учун қилмишнинг айнан жамоат жойида содир этилиши ва жамоат тартибининг бузилиши мажбурий белги ҳисобланади.

Ҳақорат қилиш ва майда безорилик маъмурий ҳуқуқбузарликларини тўғри квалификация қилишда энг мураккаб, аммо ҳал қилувчи босқич уларнинг субъектив томони, хусусан, айбнинг шакли, мотив ва мақсадларини аниқлаш ҳисобланади. Ҳар икки ҳуқуқбузарлик ҳам субъектив томондан фақат тўғри қасд билан содир этилади, бироқ уларнинг турткиси ва кўзланган мақсади тубдан фарқланади.

Ҳақорат қилиш (МЖтКнинг 41-моддаси) маъмурий ҳуқуқбузарлигида айбдорнинг ҳаракатлари аниқ бир шахсга қаратилган бўлади. Бунда асосий мотив – шахсий адоват, ўч олиш, нафрат, рашк ёки ўзаро келишмовчилик оқибатида айнан шу жабрланувчининг шаъни ва қадр-қимматини камситиш, уни жамият ва ўзгалар олдида изза қилишдан иборат [3]. Шахс бунда жамоат тартибини бузишни эмас, балки аниқ шахсга маънавий озор етказишни мақсад қилади.

Майда безориликда (МЖтКнинг 183-моддаси) эса туртки бутунлай бошқача мазмунга эга бўлиб, у кўпроқ «безорилик нияти» (хулиганлик мотиви) билан изоҳланади. Айбдорнинг мақсади – жамиятда ўрнатилган юриш-туриш ва ахлоқ қоидаларини очиқдан-очиқ менсимаслик, ўзининг «устунлиги»ни ёки жазосиз қолишини кўрсатиб қўйиш, атрофдагиларнинг осойишталигини бузиш ва жамоат эътиборини ўзига қаратишдан иборат [4]. Бундай вазиятда уятли сўзлар ёки ҳақоратомуз муносабат муайян бир шахснинг шахсий фазилатларига эмас, балки тасодифий шахсларга ёки умуман атрофдаги жамоатга қарши йўналтирилган бўлади.Ҳуқуқни қўллаш амалиётида хатоликларга йўл қўймаслик учун қуйидаги асосий чегаралаш мезонларини инобатга олиш лозим:

Чегаралаш мезонлари	Ҳақорат қилиш (МЖтК 41-модда)	Майда безорилик (МЖтК 183-модда)
Асосий тажовуз объекти	Аниқ бир шахснинг шаъни ва қадр-қиммати	Жамоат тартиби ва фуқаролар осойишталиги
Қилмиш содир этилган жой	Аҳамиятсиз (жамоат жойи, тор доира, телефон, интернет)	Мажбурий белги: фақат жамоат жойларида
Мотив ва мақсад	Шахсий келишмовчилик, адоват, қасд олиш	Безорилик нияти, жамиятга беписандлик, ўзини кўрсатиш

Жабрланувчи доираси	Муайян, олдиндан маълум ёки номаълум аниқ шахс	Тасодифий шахслар, атрофдагилар ёки умуман жамоат
Жамоат тартибига таъсири	Жамоат тартиби бузилмайди ёки бу мақсад қилинмайди	Жамоат тартиби ва осойишталик жиддий равишда бузилади

Амалиётда кўп учрайдиган мураккаб ҳолатлардан бири – жамоат жойида юз берган шахсий низолардир. Агар жамоат жойида (масалан, бозор, автобус бекати ёки кўчада) икки фуқаро ўртасида шахсий адоват сабабли жанжал чиқиб, улардан бири иккинчисини уятли сўзлар билан ҳақорат қилса, бироқ бу ҳолат атрофдагиларнинг тинчлигини қўпол равишда бузмаган ва фақат шу шахсга қаратилган бўлса, қилмиш МЖтКнинг 41-моддаси билан квалификация қилиниши лозим [6]. Аксинча, шахс жамоат жойида ҳеч бир жиддий сабабсиз, атрофдагиларнинг эътирозларига қарамай, баланд овозда уятли сўкиниб, фуқароларнинг осойишталигини бузса ва ўзгаларга ҳақоратомуз тегажоғлик қилса, қилмиш МЖтКнинг 183-моддаси таркибини ташкил этади.

Ҳуқуқни қўллаш, хусусан, ички ишлар органлари ва суд органлари амалиётида мазкур икки ҳуқуқбузарликни фарқлашда процессуал жиҳатларга ва далиллар тизимига алоҳида эътибор қаратиш талаб этилади. Амалиётда йўл қўйиладиган асосий камчиликлардан бири – жамоат жойида содир бўлган ҳар қандай сўкиниш ёки ҳақоратли сўзларни ишлатиш ҳолатини тўғридан-тўғри майда безорилик (МЖтКнинг 183-моддаси) сифатида баҳолашдир [6]. Бундай бирёқлама ёндашув қонунийлик тамойилига путур етказади.

Ушбу соҳадаги суд ва ички ишлар органлари фаолиятини такомиллаштириш мақсадида қуйидаги амалий тавсияларни инобатга олиш зарур:

Биринчидан, далиллар мажмуини холисона ўрганиш. Ички ишлар органи ходими суриштирув жараёнида фақатгина ишлатилган ножўя сўзларни қайд этиш билан чекланмасдан, можаро келиб чиқишининг асл сабабларини (тарафлар ўртасида муқаддам мавжуд бўлган муносабатлар, низонинг келиб чиқиш омиллари) аниқлаши шарт. Агар уятли сўзлар тарафларнинг ўзаро оилавий, маиший ёки мулкий келишмовчилиги негизида айтилган бўлса, бу ерда безорилик нияти эмас, балки шахсий адоват мотиви устувор ҳисобланади.

Иккинчидан, филологик (лингвистик) экспертиза институтидан унумли фойдаланиш. Шахснинг шаъни ва қадр-қиммати таҳқирланганлигини ёки

ишлатилган ибораларнинг уятли ва ҳақоратомуз эканлигини баҳолаш кўп ҳолларда махсус билимларни талаб этади. Хусусан, сўзларнинг контекстдаги маъноси, уларнинг ижтимоий одоб-ахлоқ меъёрларига зидлик даражаси суд-лингвистик экспертизаси хулосаси орқали мустаҳкамланиши иш бўйича асосли қарор қабул қилиш кафолати бўлиб хизмат қилади [5].

Учинчидан, санкция ва процессуал оқибатларни тўғри фарқлаш. МЖтКнинг 41-моддасида фақат базавий ҳисоблаш миқдорининг (БҲМ) йигирма бараваридан қирқ бараваригача миқдорда жарима жазоси назарда тутилган бўлса, 183-моддада БҲМнинг уч бараваридан беш бараваригача жарима солиш ёки ўн беш суткагача муддатга маъмурий қамоққа олиш жазоси белгиланган [2]. Кўриниб турибдики, майда безорилик учун эркинликни чеклаш билан боғлиқ бўлган маъмурий қамоқ жазоси назарда тутилганлиги боис, ҳақорат қилиш ҳаракатини сунъий равишда майда безорилик деб малакалаш инсон ҳуқуқларининг қўпол бузилишига олиб келади.

Хулоса қилиб айтганда, ҳақорат қилиш ва майда безорилик ҳуқуқбузарликлари объектив ҳаракатларнинг ташқи намоён бўлиши жиҳатидан ўхшаш бўлса-да, улар тажовуз объекти, ҳуқуқбузарлик содир этилган жой ҳамда айбдорнинг субъектив мақсади ва мотивига кўра бир-биридан кескин фарқ қилади. Мазкур ҳуқуқий мезонларга қатъий амал қилиниши, бир томондан, фуқароларнинг шаъни, қадр-қиммати ва шахсий дахлсизлигини ишончли ҳимоя қилса, иккинчи томондан, жамоат тартиби ва осойишталигининг самарали муҳофазасини таъминлайди.

REFERENCES:

1. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси (Янги таҳрир) // Ўзбекистон Республикаси қонунчилик маълумотлари миллий базаси, 01.05.2023 й., 03/23/837/0241-сон.
2. Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекси: 1994 йил 22 сентябрда қабул қилинган // Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг Ахборотномаси, 1995 й., 3-сонга илова. (Қонунчилик маълумотлари миллий базаси, расмий манба: lex.uz).
3. Ахмедова С. Т. Маъмурий ҳуқуқбузарликларнинг юридик таркиби ва квалификация қилиш муаммолари: Ўқув қўлланма. – Тошкент: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2020. – Б. 54–62.

4. Маъмурий ҳуқуқ: Дарслик / Муаллифлар жамоаси; ю.ф.д., проф. И. Исмоилов таҳрири остида. – Тошкент: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2019. – Б. 210–218.

5. Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг «Судлар томонидан ҳақорат қилиш ва туҳмат қилиш учун жавобгарликка доир қонунларни қўллаш амалиёти тўғрисида»ги қарори // Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг қарорлари тўплами. – Тошкент: Адолат, 2014. – Б. 112–118.

6. Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодексига шарҳлар / Умумий таҳрир остида. – Тошкент: ТДЮУ нашриёти, 2022. – Б. 89–95, 340–346.